

Ajla Demiragić¹

Lejla Hajdarpašić²

Džejla Khattab³

Javne biblioteke kao prostori integracije i osnaživanja migrantica

Sažetak: Strategija za ravnopravnost spolova Vijeća Europe od 2018. do 2023, ne zanemarujući goruću problematiku dobrovoljnih i prisilnih migracija u europskom prostoru te posebnu ranjivost migrantica, žena, djevojaka i djevojčica, u petom strateškom cilju tematizira zaštitu prava žena i djevojčica migrantica, izbjeglica i tražiteljica azila. U tom dokumentu se naglašava potreba donošenja mjera koje će osigurati da „migrantice, izbjeglice i tražiteljice azila imaju pristup svojim ljudskim i socijalnim pravima povezanim s osobnom slobodom, zapošljavanjem, smještajem, zdravljem, obrazovanjem, socijalnom zaštitom i skrbi gdje je to primjenjivo; te pristup informacijama o svojim pravima i dostupnim uslugama”(Strategija za ravnopravnost spolova Vijeća Europe od 2018. do 2023. (2018: 28)). U tom smislu, europska iskustva nakon tzv. velikog migracijskog vala iz 2015. godine već su pokazala da potpuna i uspješna integracija migrantica, žena i djevojaka u europsko društvo zahtijeva kolaborativni rad brojnih nacionalnih i međunarodnih tijela, vladinog i nevladinog sektora i drugih relevantnih institucija i organizacija, uključujući biblioteke. Upravo biblioteke „posebnu pažnju trebaju posvetiti grupama koje su često marginalizirane u kulturno raznolikom društvu: nacionalnim manjinama, azilantima i izbjeglicama, osobama s ograničenim dozvolama boravka, sezonskim radnicima i starosjediocima“ (IFLA/UNESCO Manifest za multikulturalne biblioteke 2009). S tim u vezi, ovaj rad će ponuditi pregled odabranih programa i usluga

¹ Dr. Ajla Demiragić, docentica na Odsjeku za komparativnu književnost i bibliotekarstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu; e-mail: ajla.demiragic@ff.unsa.ba

² Dr. Lejla Hajdarpašić, docentica na Odsjeku za komparativnu književnost i bibliotekarstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu; e-mail: lejla.hajdarpasic@ff.unsa.ba

³ Mr. Džejla Khattab, viša asistentica na Odsjeku za komparativnu književnost i bibliotekarstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu; e-mail: dzejla.khattab@ff.unsa.ba

namijenjenih migranticama u javnim bibliotekama europskog prostora. Rad naglašava važnu ulogu javnih biblioteka u procesima jezičke i socijalne integracije migrantica i ukazuje na potrebu kontinuiranog unapređivanja programa i usluga namijenjenih migranticama, a koje trebaju biti integralni dio diverznih usluga javnih biblioteka.

Ključne riječi: migrantice, bibliotečko-informacijske usluge, javne biblioteke, obrazovanje odraslih.

Uvodna razmatranja

Fenomen suvremenih migracija jedan je od najsloženijih globalnih društveno-političkih problema današnjice. Mnogi znanstvenici/-ce smatraju da se o migraciji odnosno migracijskim procesima mora raspravljati i promišljati sa sviješću o tome da je riječ o iznimno kompleksnim procesima koji se odvijaju u okviru raznorodnih ekonomskih, političkih, demografskih pa čak i ekoloških okolnosti koje dovode do toga da se osobe odluče ili budu prisiljene na migracije. Štoviše, o migracijskim procesima govori se kao o „totalnoj društvenoj činjenici“ budući da obuhvataju ne samo migrante/-ice već i društva u koja se oni/one žele integrirati (Sayad 1999, prema Saada 2000).

U posljednjih petnest godina migrantska populacija u stalnom je porastu. Prema podacima UNHCR-a, oko 70,8 miliona ljudi bilo je prisiljeno napustiti mjesta rođenja ili stalnog prebivališta. Od tog broja oko 41,3 miliona ljudi raseljeno je unutar vlastite zemlje, a 27 miliona je izbjeglih u inozemstvu, dok je preko 3,5 miliona osoba zatražilo azil u drugim zemljama (Global Trend Report 2018: 2). I dok se neke od ovih osoba svrstavaju u skupinu tzv. ekonomskih migranata, dakle osoba koje u nekoj drugoj zemlji pokušavaju pronaći posao i osigurati bolje i pravednije uvjete za život, te se njihova migracija u tom smislu tretira kao dobrovoljna, sve je veći broj onih koji su prisiljeni da napuste svoje zemlje zbog ratova, političkih ili vjerskih progona, a sve češće i zbog prirodnih i/ili ekoloških katastrofa.

No, u pokušaju da se razumije kako fenomen migracija utječe na društva u cjelini, ekonomiju, sigurnost i održivi razvoj, rodna dimenzija ovog fenomena, odnosno pozicija žena u okviru migracijskih procesa, često se zanemaruje.

Upravo zbog specifične rodne dimenzije fenomena migracija i posebice tzv. migrantske krize, Populacijski fond UN-a, UNFPA (United Nations Population Fund), koji u središte svih svojih intervencija stavlja borbu za ljudska prava i rodnu jednakopravnost, prošle je godine objavio tekst u kojem je identificirano pet temeljnih razloga zbog kojih je važno skrenuti međunarodnu pozornost na specifičnost pozicija žena i djevojaka migrantica. U tekstu se navode sljedeći razlozi: gotovo polovina migranata su žene i djevojke, koje sve više migriraju same ili kao „glave“ domaćinstava; migrantice se suočavaju s velikim rizicima, uključujući seksualno iskorištavanje, trgovinu ljudima (engl. *trafficking*) i nasilje, te se suočavaju sa dvostrukom diskriminacijom - i kao migrantice i kao žene; nadalje, dešava se da žene ostaju trudne i tijekom tranzita, te su migrantice češće izložene zdravstvenim problemima i u tranzitu i na odredištima (nav. prema UNFPA 2008).

Budući da migracije ženama nameću specifične izazove, važno je da se pozicija žena u tom kontekstu ne zanemaruje. Promišljanje ovog fenomena bez posebnog fokusa na specifičnost ženskog iskustva dovodi do toga da se ionako teško stanje u kojem se nalaze milioni migrantica dodatno pogoršava. Svakako, bitno je napomenuti da se migrantice ne bi trebale tretirati kao homogena skupina žena (migrantica), jer takvi pristupi, kako naglašava Santa Cruse, vrlo često vode ne samo ka viktimizaciji i infantilizaciji ove izrazito heterogene skupine već i ka simboličkom rasizmu i egzotizaciji (intervju Braun i Pagano 2018). Da bi se uvažavale specifičnosti migrantica, mnogo faktora se mora uzeti u obzir. Tako primjerice ne treba gubiti iz vida da migrantice dolaze iz zemalja s različitim životnim stilovima i specifičnim političko-kulturnim ali i religijskim karakteristikama. Mogu pripadati različitim socijalnim staležima i imati različite društvene statuse i različitu stručnu spremu. Ujedno, kako je već istaknuto, neke žene su žrtve psiho-fizičkog nasilja kako u zemlji iz koje dolaze tako i tijekom tranzicije odnosno migracije prema odredištu. Svi ovi faktori će na poseban način oblikovati i procese integracije i uspostave novog života na mjestima koja će postati mjesta njihovog privremenog ili trajnog boravka.

Dakle, procesi migracija na oprečne načine mogu utjecati na živote migrantica. S jedne strane, istraživanja su pokazala da migracije imaju pozitivne učinke na živote žena jer im mogu osigurati ekonomsku neovisnost ili ih mogu osloboditi nekih društvenih stega i obaveza koje su im prisilno nametnute

kao dio njihove tradicije ili običaja. No, s druge strane, kako je već istaknuto, migracijski procesi nerijetko su izuzetno opasni budući da su tijekom migracije žene izložene rizicima seksualnog zlostavljanja, neželjene trudnoće, prisilnog rada ili prostitucije. Ujedno, migrantice najčešće rade poslove koji su istovremeno opasni, zahtjevni i degradirajući.

U svjetlu svega navedenog, Strategija za ravnopravnost spolova Vijeća Europe od 2018. do 2023. na poseban je način adresirala problem ranjivosti migrantica, žena, djevojaka i djevojčica. U petom strateškom cilju, ovaj dokument tematizira zaštitu prava žena i djevojčica migrantica, izbjeglica i tražiteljica azila, naglašavajući potrebu donošenja mjera koje će osigurati da one „imaju pristup svojim ljudskim i socijalnim pravima povezanim s osobnom slobodom, zapošljavanjem, smještajem, zdravljem, obrazovanjem, socijalnom zaštitom i skrbi gdje je to primjenjivo; te pristup informacijama o svojim pravima i dostupnim uslugama (Strategija za ravnopravnost spolova Vijeća Europe od 2018. do 2023. (2018: 28)).

No, pored ovog načelnog cilja da se osiguraju uvjeti za ravnopravan pristup ljudskim i socijalnim pravima, iznimno je bitno osigurati i uvjete za odgovarajuću akomodaciju i prihvata migrantica u okviru javnih prostora, koji će podstaknuti procese njihove socijalizacije te osobnog i profesionalnog osnaživanja. Kao jedan od privilegiranih javnih prostora, u ovom radu izdvajamo prostor javnih biblioteka, koje su oduvijek imale važnu ulogu u procesima edukacije i emancipacije žena i svih marginaliziranih i diskriminiranih članova/-ica društva. U radu se polazi od pretpostavke da javne biblioteke, s jedne strane, mogu pružiti sve potrebne informacije i specijalizirane programe obuke vezane za vrlo važne procese jezičke i socijalne integracije migrantica dok, s druge strane, mogu biti prostori interakcije i upoznavanja s ostalim korisnicima/-icama biblioteka i participacije migrantica u društveno korisnim poslovima i međukulturnoj razmjeni (usp. Ulvik 2010 i Audunson, Essmat i Aabø 2011). U nastavku rada nudi se opći prikaz djelovanja javnih biblioteka u tom smislu, nakon čega slijedi pregled odabranih programa i usluga namijenjenih migranticama u javnim bibliotekama europskog prostora.

Javne biblioteke kao prostori susreta i saradnje s migrantima

Javne biblioteke se osnivaju i finansiraju unutar lokalnih zajednica kako bi doprinosile zajednici i jačale je u smislu informiranja, obrazovanja, kulture, kao i potrebe za raznodom i popunjavanjem slobodnog vremena pojedinaca. One osiguravaju pristup znanju, informacijama, cjeloživotnom učenju i djelima mašte pomoću niza izvora i službi, a na raspolaganju su svim članovima/-icama zajednice bez obzira na njihovu rasu, nacionalnost, dob, spol, religiju, jezik, invaliditet, ekonomski i radni status i obrazovanje (IFLA Smjernice za usluge u javnim bibliotekama 2010: 1).

Kao ilustracija podrške javnih biblioteka ostvarivanju ljudskih prava najčešće se citira uloga javnih biblioteka kao važnih sastavnica izgradnje demokratskog društva, budući da se sloboda mišljenja i izražavanja, kao i sloboda pristupa i dijeljenja informacija i ideja (član 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima) ostvaruje i putem usluga i programa javnih biblioteka. Neizostavno je podsjetiti i na to da biblioteke promoviraju participaciju u kulturnom životu zajednice (član 27 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima), što u kontekstu aktualnih migracija u europskom prostoru ima neprijeporan značaj za socijalnu i jezičku integraciju pridošlica, kao i podizanje svijesti unutar zajednica koje osiguravaju dobrodošlicu migrantima/-icama. Promoviranje svijesti o pozitivnim vrijednostima različitih kultura i podrška interkulturalnom dijalogu, naročito u odnosu na zajednice koje su u kulturno raznolikom društvu često marginalizirane, temeljne su vrijednosti izgradnje multikulturalno usmjerenih biblioteka (IFLA/UNESCO Manifest za multikulturalne biblioteke 2009). Potreba za lokalnim mjestom koje je dostupno svima i koje pruža pristup različitim izvorima znanja, radi podupiranja formalnog i neformalnog obrazovanja, bila je razlog za osnivanje i održavanje većine javnih biblioteka, što u savremenom kompleksnom društvu podupire potrebu za cjeloživotnim učenjem pojedinca u različitim fazama njegovog života (IFLA Smjernice za usluge u javnim bibliotekama 2010: 2).

Takav angažman javnih biblioteka svakako prate brojni izazovi u pogledu opremljenosti javnih biblioteka građom na više jezika, ali prevashodno kompetencija bibliotekara, namećući potrebe za kontinuiranom edukacijom osoblja kako bi moglo ponuditi odgovarajuće usluge i programe za migrante, izbjeglice, tražitelje azila, uključujući migrantice. U javnim bibliotekama

europskog prostora takvi programi i usluge orijentirani su najprije ka otvaranju prostorija biblioteka u smislu njihova korištenja za susrete migranata i migrantica i lokalne zajednice. Pored toga, osigurava se posuđivanje različite vrste građe, korištenje IT opreme biblioteke, različiti programi informacijske i medijske pismenosti, IT pismenosti, koje prate značajni volonterski naponi i angažman, te saradnja s drugim bibliotekama, organizacijama i institucijama, školama, univerzitetima. Ponajviše programa i aktivnosti u tom smislu nudi se u aspektu jezičke inkluzije odnosno realizacije kurseva jezika kao dominantnih programa javnih biblioteka orijentiranih ka ovoj skupini korisnika.

Ovladavanje jezikom „zemlje domaćina“ i pristup tržištu rada dva su ključna koraka procesa integracije za sve migrante. Budući da migrantice, pored gore navedenih izazova, češće preuzimaju i porodične obaveze odgoja djece i skrbi o članovima porodice, to dovodi do otežavanja procesa adaptacije i integracije. Slijedom toga, one ostvaruju i lošije rezultate u zapošljavanju u odnosu na muškarce jer se suočavaju sa izazovima zapošljavanja ne samo kao migrantice već i kao žene (Li 2018).

Upravo stoga i ne iznenađuje što su u javnim bibliotekama posebno zastupljeni kursevi jezika, koji se često realiziraju i u saradnji sa centrima za obrazovanje odraslih. Takva saradnja donosi višestruke koristi svim uključenim stranama, u smislu povezivanja izvora finansiranja, prostora, znanja i tehnologije (Rosen et al. 2017) u realizaciji takvih programa. Što je još važnije, zahvaljujući takvoj saradnji posebno se migrantice imaju priliku upoznati i s drugim uslugama koje biblioteke nude, a koje mogu dodatno pomoći procese njihove socijalne integracije.

Javne biblioteke u SAD-u, naprimjer, imaju dugu tradiciju usluživanja migranata/-ica osiguravanjem pristupa izvorima znanja ili putem obrazovnih programa. Sjedinjene Američke Države su iskusile pojačane migracije od 1990-ih, pri čemu se javne biblioteke suočavaju s izazovima usluživanja zajednica različitog kulturnog porijekla i etničke pripadnosti. Predstavnici Ureda za pitanja državljanstva i imigracijske usluge SAD-a (The U.S. Citizenship and Immigration Services, USCIS) česti su izlagači u okviru godišnje konferencije Američkog bibliotečkog udruženja, ALA, a radi promicanja naturalizacije i osiguravanja materijala za javne biblioteke (Burke 2007: 164). Tokom 2006. godine pomenuti Ured, koji je zadužen za osiguravanje informacija i alata neophodnih za uspješno

uključivanje migranata/-ica u američko građansko društvo, u saradnji s Institutom za muzejske i bibliotečke usluge (IMLS, Institute for Museum and Library Services) objavio je dokument pod nazivom „Bibliotečke usluge za migrante: Izvještaj o trenutnim praksama“. Ovaj vladin dokument identificira trenutne prakse unutar bibliotečkih usluga za migrante/-ice i nudi ideje za biblioteke koje pretendiraju osigurati programe i usluge za pripadnike svih skupina koji žive unutar njihove zajednice (Library Services for Immigrants: A Report on Current Practices 2006).

Kao odgovor na potrebe migranata/-ica, izbjeglica i tražitelja/-ica azila, Američko bibliotečko društvo, ALA, donosi Rezoluciju za podršku pravima migranata, 2006-2007 (ALA Resolution in Support of Immigrant Rights, 2006-2007). Ovim dokumentom se Vijeće ALA-e obavezuje na protivljenje svim pokušajima restrikcije prava pristupa informacijama migrantima od lokalnih, regionalnih ili federalnih vlasti, kao i na promoviranje svijesti i pravovremene reakcije na multikulturalizam zajednica koje biblioteke uslužuju. Dok američke javne biblioteke nastavljaju graditi reputaciju lokalnih pristupnih tačaka od povjerenja migranata, ALA u julu 2019. godine publikuje Bijelu knjigu pod nazivom „Bibliotečki programi i novi Amerikanci“ koja predstavlja rezultat istraživanja dosadašnjeg iskustva biblioteka u usluživanju migranata, a s ciljem identificiranja nedostajućih mjesta u uslugama i razvijanja uputa i sugestija u tom smislu. Dokument nudi niz preporuka za bibliotekare javnih biblioteka: odgovoriti na potrebe zajednice, izgraditi partnerstvo s lokalnim organizacijama, omogućiti profesionalni razvoj za osoblje i volontere, uključiti nove Amerikance u procese donošenja odluka, služiti se uvjetima koji su usklađeni sa specifičnostima lokalne zajednice, izgraditi povezanost s novim Amerikancima i rezidentima, pokrenuti veći broj intergeneracijskih programa, razviti održive usluge i izgraditi multijezične zbirke izvora.

Kada je riječ o europskim dokumentima koji definiraju ulogu javne biblioteke naspram potreba migranata, još se u publikaciji *Usluge za javne biblioteke: IFLA/UNESCO smjernice za razvoj službi i usluga* iz 2001. godine (The Public Library Service: IFLA/ UNESCO Guidelines for Development) ističe potreba osiguravanja usluga migrantima i novim građanima kao pomoć u pronalasku puta u novom društvu, ali i kako bi se migrantima i izbjeglicama osigurao pristup izvorima na maternjem jeziku (The Public library service: IFLA/

UNESCO guidelines for development 2001: 32). Na iste preporuke referira i novo izdanje IFLA-inih smjernica za usluge u javnim bibliotekama (IFLA Public Library Service Guidelines 2010: 45). Pored toga, IFLA-ina Sekcija za javne biblioteke je razvila značajnu kompilaciju usluga iz različitih regija svijeta. EBLIDA je u Europi inicirala kampanju promoviranja usluga migrantskim zajednicama, dok je IFLA-ina Sekcija za bibliotečke usluge u multikulturalnim zajednicama osigurala detaljne smjernice i set alata. Biblioteke imaju značajnu ulogu povezujući pridošlice s izvorima važnim za zajednicu, kao i pružajući usluge vezane za učenje jezika „zemlje domaćina“, opismenjavanja, obrazovanja i vještina zapošljavanja.

U kontekstu novog mandata Europskog parlamenta 2019. godine, IFLA je u saradnji sa Savezom europskih znanstvenih biblioteka (LIBER, Association of European Research Libraries /Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche), Europskim uredom za bibliotečke, informacijske i dokumentacijske usluge (EBLIDA, European Bureau of Library, Information and Documentation Associations), europskim ogrankom Udruženja za znanstveno izdavaštvo i akademske izvore (SPARC, Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition) i nevladinom organizacijom Javne biblioteke 2030 (Public Libraries 2030) objavila Manifest za europske biblioteke (A Library Manifesto for Europe). Manifest u središte aktivnosti vezanih uz kulturu, nauku i inovacije pozicionira pristup informacijama, garantirajući da svi pojedinci, u različitim fazama života, mogu da uče, čitaju i razvijaju se koristeći biblioteke. U skladu s idejom cjeloživotnoga učenja, ističe se kako postojeći zakonodavni okvir i programi novčanoga potpomaganja i regulacijskih mjera trebaju biti osmišljeni tako da osiguraju olakšani pristup bibliotekama u razvoju digitalnih vještina i širenju medijske i informacijske pismenosti.

Programi i usluge za migrantice u europskim javnim bibliotekama: odabrani primjeri dobre prakse

Značajnu ulogu javnih biblioteka u procesima integracije migranata/-ica treba najprije prepoznati, između ostalog, u njihovoj sposobnosti stvaranja uslova i prilika za susrete migranata (društveni centri) i razvijanja aktivnosti usmjerenih na jezičku, socijalnu i ekonomsku integraciju migranata (jezični i drugi kursevi,

pravno i socijalno savjetovanje, psihološka pomoć) kao i aktivnosti koje omogućavaju prezentaciju jedinstvene kulture migranata (Buňatová 2006: 7). Kada su te neprijeporno važne zadaće i društveni doprinosi javnih biblioteka u pitanju, dugogodišnje prakse američkih javnih biblioteka zasigurno prednjače na svjetskom nivou, namećući pozitivne trendove i pažnje vrijedna iskustva, smjernice i modele usluživanja ove skupine korisnika. Zapravo, u SAD-u, usluge orijentirane ka omogućavanju informacijskih izvora i edukacije za migrante i migrantice u javnim bibliotekama, datiraju s kraja 19. stoljeća, tj. mogu se pratiti još od podrške A. Carnegiea⁴ javnim bibliotekama kao mjestima za samoobrazovanje migranata, prosvjetljenje i proučavanje demokratije i engleskog jezika (Library services for immigrants: a report on current practices 2006). Te su usluge za migrante i migrantice najprije podrazumijevale omogućavanje čitanja građe na njihovom maternjem jeziku, informacije o američkoj historiji i vladi, kao pogon na „amerikanizaciju“ pridošlica izučavanjem engleskog jezika i omogućavanjem građanskog obrazovanja (Hammond-Todd 2008: 36). Danas u SAD-u o razvijenosti usluga i programa za migrante/-ice i izbjeglice svjedoči tijesna i plodna saradnja između njihovih javnih biblioteka i vladinih i drugih tijela nadležnih za takva pitanja, a koje su na liniji uvažavanja svih temeljnih načela prednje pomenutih smjernica i izjava ALA-e.

U europskom prostoru, svakako ponajviše iskustva u osmišljavanju i realizaciji različitih projekata koji se bave mogućnostima integracije migranata, izbjeglica i tražitelja azila, uključujući migrantice, imaju javne biblioteke iz Velike Britanije, pri čemu ove biblioteke i danas karakteriziraju pozitivne prakse u pogledu njihova doprinosa pomenutim procesima. S tim u vezi, u novije vrijeme, u Velikoj Britaniji realiziran je uspješan projekt „Dobrodošli u vašu biblioteku“, u periodu od 2003. do 2007. godine, a koji se bavio važnim pitanjem povezivanja biblioteka s izbjeglicama i tražiteljima azila. Projekt je rezultirao velikim uspjehom u kontekstu mapiranja potreba, planiranja i uspostavljanja saradnje, poboljšanja pristupa, doprinosa socijalnoj koheziji i, što je posebno važno, podizanju svijesti osoblja o potrebama izbjegličke zajednice (usp. Welcome To Your Library: connecting public libraries and refugee communities. Evaluation Report 2007).

⁴ Andrew Carnegie (1835-1919) bio je jedan od najimućnijih i najpoznatijih biznismena svoga vremena, njegova filantropska fondacija posljednjeg stoljeća podržala je više od 2500 biblioteka širom svijeta. Vidjeti: Carnegie, A. A Legacy of Support for Public Libraries. Dostupno na: <https://www.carnegie.org/news/articles/andrew-carnegie-legacy-support-public-libraries/>

Pored toga, u Ujedinjenom Kraljevstvu, tragom migracijskog vala iz 2015. godine, The Network (The Network: Tackling social exclusion in libraries, museums, archives and galleries) kao mreža javnih biblioteka, arhiva i muzeja, istaknula je praktične primjere učešća biblioteka u integraciji migranata i migrantica, koji obuhvataju i preporuke te primjere dobre prakse u pogledu redefinicije bibliotečkog poslovanja, pružanja informacija, osiguravanja građe na više jezika, organizacije događaja i aktivnosti, promocije izvora, uspostavljanja saradnje, marketinga i promocije u bibliotekama (The Network 2019).

S tim u vezi, primjerice u biblioteci u Suffolku je realiziran program „Chat and chill“ usmjeren na migrantice koje su tek stigle u Veliku Britaniju i čije je znanje engleskog jezika bilo vrlo ograničeno. Važno je istaći da ovaj program nije bio zamišljen kao tipični kurs engleskog jezika, već i kao dio podrške koja pomaže ženama da se priviknu na britansku kulturu, da savladaju svakodnevne vještine, poput zakazivanja pregleda kod doktora, razgovora s učiteljem djeteta i sl. Postoji čitav niz vještina koje se podučavaju kroz ovaj neformalni program koji na raspolaganju ima sjajne resurse. Pored toga, važan je cilj programa to da se ženama pruži pomoć u sticanju novih prijateljstava, jer je dolazak u novu zemlju u znaku izolacije i usamljenosti (Chandler 2016).

Kada su prakse njemačkih javnih biblioteka u ovom domenu u pitanju, kako Pirsich navodi, Njemačka nema dugu tradiciju multikulturalnih bibliotečkih djelatnosti. Naime, tek je početkom novoga milenija, kada su se problemi poput nezaposlenosti, radikalizacije, kriminala i drugih predrasuda raširili na utjecajne dijelove njemačkog društva, interkulturalnost izrasla u jednu od glavnih tema njemačke politike. Neka od najvažnijih pitanja u tom smislu postala su učenje njemačkog jezika s jedne, i očuvanje maternjeg jezika migranata i migrantica, s druge strane. Tada su i javne biblioteke također postale svjesne da bi migrantske skupine mogle i da će postati relevantna ciljana skupina korisnika (Pirsich 2007).

U dostupnim izvještajima novijih projekata s njemačkog područja usmjerenih na integraciju migranatskih porodica i djece, pažnje je vrijedan projekt „Biblioteke za sve“ (engl. *Libraries for all*), koji je realiziran i u Češkoj, Švedskoj i Austriji, u periodu od 2008. do 2010. godine. Ova inicijativa je poduzeta s ciljem promocije maternjeg jezika migranata i migrantica, pružanja podrške u učenju njemačkog jezika i promocije njemačkog jezika, kao i promocije medijske i informacijske pismenosti među ovom skupinom korisnika biblioteka. Aktivnosti

su implementirane na način da biblioteke nisu ponavljale programe niti događaje koje su nudile njihove partnerske institucije, škole, centri za obrazovanje odraslih i drugi. Vodeću ulogu u ovom projektu imale su javne biblioteke iz Frankfurta. Intervjui s polaznicima programa otkrili su da su polaznici nakon učešća u ponuđenim aktivnostima počeli koristiti biblioteke više nego što su to činili ranije. Interesantno je da su majke nakon učešća u organiziranim događajima posebno istakle da su se upoznale s načinima na koje mogu potaknuti svoju djecu na učenje kod kuće, čitanjem naglas i zajedničkim kreativnim djelovanjem (Regional report: Frankfurt Public Library Service 2010).

Projekt „Biblioteke za sve“ je rezultirao priručnikom i smjericama „Biblioteke za sve: Europska strategija multikulturalnog obrazovanja“, koji su vrlo korisni izvori informacija za planiranje programa orijentiranih ka migrantima i migranticama i koji podsjećaju na to da javna biblioteka omogućava formalne i neformalne pristupe obrazovanju, dostupne svima, bez obzira na dob, spol ili nacionalnost. Ona je ujedno i mjesto odmora i zabave, mjesto susreta i mjesto za izgradnju društvenih odnosa. Svrha biblioteke uvijek treba biti interkulturalna, što se postiže kreiranjem otvorenog prostora za jednak pristup informacijama svima, kao i omogućavanjem razvoja i zadovoljenja kulturnih potreba svakog posjetitelja. U tom smislu, biblioteka promovira integraciju na lokalnoj razini, istovremeno olakšavajući kontakt s kulturnom baštinom drugih naroda i kulturnom raznolikošću. Na taj način biblioteke povećavaju razumijevanje razlika između pojedinih društvenih skupina i promoviraju skladan suživot (Libraries for all – European strategy for multicultural education (ESME), Guidelines 2010)).

U okviru istoimenog projekta, u javnim bibliotekama Švedske i Austrije osmislili su se i realizirali zanimljivi programi orijentirani posebno ka migranticama. Tako su u Švedskoj, u biblioteci Biskopsgården, koja učestvuje i u Ghotenburg projektu obrazovanja odraslih, održani besplatni informatički kursevi za žene. Rezultati evaluacije su pokazali da su polaznice bile zadovoljne sadržajem kursa i naučenog, a neke su smatrale posebno važnim da je tečaj bio organiziran upravo samo za žene (Libraries for all – European strategy for multicultural education (ESME), Manual 2010)).

U Austriji, javna biblioteka iz Götzisa pokrenula je projekt učenja jezika pod nazivom *Njemački jezik za doručak*, koji je bio usmjeren na migrantice. Riječ je o neformalnom doručku koji se organizira u biblioteci jednom mjesečno, a

na kojem sudionice čitaju i razgovaraju o različitim temama i dobivaju priliku upoznati se s lokalnim područjem i nekim običajima svoje nove zemlje (Libraries for all – European strategy for multicultural education (ESME), Guidelines 2010)).

Istraživanja realizirana u javnim bibliotekama Norveške (Gundersen 2011) pokazala su da migrantice zapravo više koriste biblioteke nego što to čine muškarci migranti, a s ciljem njihove integracije u norveško društvo i održavanja kontakta s vlastitom kulturom. Preciznije, u integraciji im biblioteke pomažu tako što nude resurse i programe za obrazovanje, osposobljavanje i informiranje. U tom je kontekstu naročito značajno korištenje informacijskih izvora ili učešće u kursevima i aktivnostima, kao prostorima za društveno sudjelovanje i važnim mjestima za upoznavanje norveške kulture. Kako bi pak održale kontakt s vlastitom kulturom, migrantice koriste biblioteku kao informativni centar za vijesti iz njihove domovine, centar znanja u kojem mogu saznati više o svojoj domovini, kulturno središte u kojem mogu čitati literaturu na svom jeziku, te kao društveni centar za fizičke ili virtualne susrete s prijateljima ili porodicom (Gundersen 2011).

Upravo imajući rezultate tog istraživanja na umu, norveške javne biblioteke nastoje ponuditi brojne programe u kojima su ciljna skupina migrantice. Neki od njih su „Reading circles for immigrant women“, koji se održavaju u bibliotečkim odjelima u Furusetu i Stovneru, zatim „Language cafés“, organizirane grupe za razgovor žena, programi koji su nastali u okviru nacionalne kampanje čitanja iz 2010. godine, a koje biblioteke organiziraju i u saradnji s nekim drugim ustanovama. U pojedinim slučajevima to su volonterski centri koje često pokreću same žene migrantice (Gundersen 2011).

I javne biblioteke iz Danske uložile su napore u osmišljavanje programa za migrantice. Tako je nekoliko projekata u biblioteci Gellerup bilo usmjereno na žene, posebno žene koje se smještaju u dvije kulture. Kao dio svoje strategije, biblioteka Gellerup je kao polaznu tačku uzela afričku poslovicu „Kad muškarca obrazujete, vi obrazujete muškarca. Kada obrazujete ženu, obrazujete cijelu porodicu/ selo“ (Hedelund 2006: 24).

Još jedan interesantan projekt, „We read the newspaper – together in Odense“, koji se realizirao u glavnoj biblioteci u Odenseu, bio je usmjeren na nezaposlene žene iz etničkih manjina, koje su jako slabo poznavale danski jezik.

Žene koje su sudjelovale u projektu vodile su prilično izolirane živote i uglavnom nisu imale kontakt s danskim društvom. Većina tema odnosila se na život žene općenito, zdravlje, djecu, porodični život, obrazovanje, poslove u Danskoj, rasizam i jezične vještine. Rezultati programa su pokazali da su žene stekle informacijske kompetencije i naučile kako razgovarati o problemima te stupiti u međusobni dijalog (Libraries as Gateways to the Integration of Immigrants in the EU 2006: 46-47).

U Holandiji je, primjerice, Haška biblioteka saradivala s partnerima na odabiru 12 tema vezanih za položaj žena u društvu (npr. žena i porodica, žena i zdravlje, žena i roditeljstvo, žena u različitim životnim fazama). Na temelju odabranih tema, razine obrazovanja sudionica, njihove dobi i drugih faktora, biblioteka je ponudila odgovarajuće aktivnosti kao što su javno čitanje, predavanje, rasprave, kursevi, radni sastanci ili izložbe (Štefková, Houšková i Matušík 2006: 34).

Također, biblioteka Gemeenetebibliotheek u Utrechtu je s ciljem da ponudi javno mjesto (kutove) za učenje holandskog jezika i sticanje znanja o holandskom društvu, osmislila različite programe, između ostalog, konverzacije i programe čitanja za žene (na holandskom i drugim jezicima) u pojedinim bibliotečkim odjeljenjima, a tragom saznanja da se biblioteka općenito smatra sigurnim mjestom, posebno za žene (Libraries as Gateways to the Integration of Immigrants in the EU 2006: 50-51).

Pored gore navedenih primjera, treba izdvojiti i primjere dobre prakse iz Grčke, kroz koju je u periodu od 2015. do 2018. godine prošlo preko 1.500.000 izbjeglica, te iz Hrvatske, kao članica EU i zemalja koje se tretiraju prije svega kao zone tranzita za migrante/-ice.

Biblioteka Budućnost (The Future Library), koju je osnovala Fondacija Stavros Niarchos pokrenula je istraživanje kojim je nastojala odrediti bibliotečke usluge za izbjeglice koje borave u Grčkoj. Veći broj biblioteka iz različitih gradova i otoka pridružile su se inicijativi i nude sljedeće usluge i aktivnosti: besplatan pristup internetu, besplatnu upotrebu računara, igrice, posudbu knjiga. Istovremeno organiziraju dobrovoljne akcije prikupljanja hrane, odjeće, lijekova i novčane pomoći. Ujedno, Biblioteka budućnost je organizirala i radionicu na kojoj se razmatralo pitanje kako biblioteke mogu razviti i pružiti bibliotečke usluge izbjeglicama i odgovoriti na neke od izazova tzv. izbjegličke krize (nav. prema Arahova 2017: 9).

U Hrvatskoj, biblioteka Dugava iz Zagreba, pored pružanja besplatne usluge pristupa internetu i bibliotečkoj građi, te radionica arapskog jezika, organizira susrete u okviru Svjetskog dana izbjeglica na kojima se tražitelji azila i izbjeglice upoznaju s lokalnim članovima i članicama biblioteke tako što im pričaju o svojim zemljama, običajima, kulturi, ali i razlozima zbog kojih su napustili svoje zemlje, a organiziraju se izložbe i druženja (nav. prema Vrbanac 2016: 3-4). Iako se, iz gore navedenih slučajeva, jasno vidi da su i neke zemlje iz regiona već uvelike osvijestile važnu ulogu koju javne biblioteke mogu imati u procesu zbrinjavanja i pomaganja izbjeglicama i migrantima, posebni projekti ili inicijative u javnim bibliotekama koji bi bili usredotočeni na migrantice nedostaju. Stoga ovaj rad i pledira potrebu pokretanja inicijativa u okviru javnih biblioteka u zemlji i regionu koje bi bile usmjerene upravo na rad s migranticama kao posebno ranjivom skupinom korisnica.

Zaključna razmatranja

U europskom prostoru, posebice nakon tzv. velikog migracijskog vala iz 2015. godine, a tragom EBLIDA-ine izjave o tome da „biblioteke diljem Europe trebaju djelovati kao platforma za demokratske i otvorene vrijednosti te biti sigurno mjesto na kojem je socijalna uključenost za sve prioritet“ (EBLIDA, *Public Libraries in Europe Welcome Refugees 2015*) i u skladu s među-europskim bibliotečkim krugovima i već usvojenim sloganom „Dobrodošli“, u javnim bibliotekama europskih zemalja, realizirali su se brojni programi za migrante i izbjeglice, uključujući žene migrantice. EBLIDA je s tim aktivnostima u vezi kreirala i posebnu stranicu na mrežnom mjestu na kojoj okuplja sve vijesti i novosti u ovoj oblasti.⁵

Još je u decembru 2015. godine i IFLA-ina Sekcija za javne biblioteke (usp. Richards, *Responding! Public Libraries and Refugees 2015*) objavila primjere angažmana europskih biblioteka u tom smislu, otkrivajući vrlo interesantne kratkoročne i dugoročne programe i usluge europskih javnih biblioteka koji idu u pravcu osmišljavanja različitih jezičkih kurseva, obuke, ali i izrade velikog broja materijala na više jezika, čitateljskih klubova, nabavke građe, predavanja

⁵ EBLIDA. Dostupno na: <http://www.eblida.org/about-eblida/archive/special-event.html>. [3.12. 2019.]

i seminara, foruma za interkulturalni dijalog u bibliotekama, orijentacijskih programa, radionica i sl. Ovim programima i aktivnostima, između ostalog, javne biblioteke kao prostori susreta, promocije i njegovanja interkulturalnog dijaloga i podrške obrazovanju višestruko doprinose procesima integracije, posebno migrantica, što uključuje i napore usmjerene u pravcu podizanja svijesti zajednice o njihovim potrebama i ljudskim pravima.

U savremenom modernom multikulturalnom društvu, javne biblioteke na redovitoj osnovi moraju pratiti globalne trendove, uključujući izuzetno kompleksne migracijske procese. Nastojeći da ponude važan doprinos na tom planu, javne biblioteke ulažu velike napore kako na polju planiranja tako i u pokušaju implementacije principa iznesenih u Manifestu za multikulturalne biblioteke iz 2009. U radu tematizirani primjeri rada europskih javnih biblioteka demonstriraju da učinkovitom prilagodbom bibliotečkog poslovanja i kontinuiranim jačanjem kompetencija bibliotekara/-ki, javne biblioteke mogu na poseban način podržati procese integracije migranata/-ica. To, pored ostalog, podrazumijeva uspostavljanje i njegovanje saradnje s vladinim imigracijskim uredima, nevladinim organizacijama, drugim bibliotekama, centrima za obrazovanje odraslih, na nacionalnom ali i međunarodnom nivou. Iskustva, potencijali, građa i oprema, sredstva i drugi resursi tih različitih aktera mogu značajno pomoći u osmišljavanju i realizaciji odgovarajućih programa u javnim bibliotekama namijenjenih ovoj skupini korisnika/-ica.

Public Libraries as Integration and Enhancement Spaces for Migrant Women

Abstract: The Council of Europe's Gender Equality Strategy 2018-2023, without neglecting the important issue of voluntary and forced migration in the European area and the particular "vulnerability" of migrant women and girls, addresses the protection of the rights of migrant, refugees and asylum-seeking women and girls in the fifth strategic objective by stressing out that "measures need to be taken to ensure that migrant, refugee and asylum-seeking women have access to their human and social rights in relation to individual freedom, employment, housing, health, education, social protection and welfare where applicable; and access to information about their rights and the services available." In this regard, European experiences after the great migration wave from 2015 have already shown that the full and successful integration of migrant women and girls into European society requires the collaborative work of numerous national and international bodies, governmental and non-governmental sectors, and other relevant institutions and organizations, including libraries that should address special attention "to groups which are often marginalized in culturally diverse societies: minorities, asylum seekers and refugees, residents with a temporary residence permit, migrant workers, and indigenous communities." (IFLA / UNESCO Multicultural Library Manifesto 2008). In this context, this paper will provide an overview of selected programs and services targeted at migrant women in public libraries in the European area. In conclusion, paper highlights the important role of public libraries in the processes of linguistic and social integration of migrant women, and points out the need for continuous improvement of programs and services designed for migrant women, which should be an integral part of diversified public library services.

Keywords: migrant women, library information services, public libraries, adult education.

Literatura

- American Library Association Council, 2007. *ALA Resolution in Support of Immigrant Rights, 2006-2007 CD#20.2 (ALA Midwinter Meeting)*. Dostupno na: <http://www.ala.org/aboutala/sites/ala.org/aboutala/files/content/w/reference/colresolutions/PDFs/012407-CD20.2.pdf>. [11. 11. 2019.]
- Arahova, A. 2017. Greek Libraries Supporting Women in Conflict Situations: Current and New Roles. *IFLA World Library and Information Congress*, 19–25 August 2017, Wrocław, Poland. Dostupno na: <http://library.ifla.org/1781/1/S15-2017-arahova-en.pdf>. [5. 12. 2019.]
- Audunson, R., Essmat, S. i Aabø, S. 2011. Public libraries: a meeting place for immigrant women? *Library and Information Science Research*, br. 33, str. 220-227.
- Barckow, A. 2016. With open arms – The library service run by the Bücherhallen Hamburg for refugees. *IFLA World Library and Information Congress*, 13–19 August 2016, Columbus, Ohio, United States of America. Dostupno na: <http://library.ifla.org/1437/1/103-barckow-en.pdf>. [1. 12. 2019.]
- Braun, K. i Pagano, S. 2018. Violence against migrant women: Evidencing the Matrix of Colonial Power. An interview with Ursula Santa Cruz Movement. *Journal for critical migration and border regime studies*, 4 (1). Dostupno na: <https://movements-journal.org/issues/06.wissen/11.braun,pagano-violence-against-migrant-women-evidencing-the-matrix-of-colonial-power-ursula-santa-cruz.html>. [4. 12. 2019.]
- Buňatová, M. 2006. Introduction. U: Špačková, L., Štefková, J. ur. *Libraries as Gateways to the Integration of Immigrants in the EU*. Prague: Multicultural Center Prague.
- Burke, S. 2008. Use of Public Libraries by Immigrants. *Reference & User Services Quarterly*, br. 48 (2), str. 164-174. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/20865036>. [20. 11. 2019.]
- Carnegie, A. 2019. *A Legacy of Support for Public Libraries*. Dostupno na: <https://www.carnegie.org/news/articles/andrew-carnegie-legacy-support-public-libraries/>. [25. 11. 2019.]
- Chandler, J. 2016. *A sense of community*. DCMS Libraries, posted on: 4 November 2016. Dostupno na: <https://dcmslibraries.blog.gov.uk/2016/11/04/a-sense-of-community/>. [26. 11. 2019.]
- Council of Europe. 2018. *Strategija za ravnopravnost spolova Vijeća Europe od 2018. do 2023*. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/genderequality-strategy>. [1. 12. 2019.]
- Flinner, K. et al. 2019. *Library Programs & New Americans: A White Paper*. New Knowledge Publication #NPO.074.518.03. Chicago: American Library Association & New Knowledge Organization Ltd. Dostupno na: <https://newamericans.ala.org/wp-content/uploads/2019/06/New-Americans-white-paper.pdf>. [10. 11. 2019.]

- EBLIDA. Dostupno na: <http://www.eblida.org/about-eblida/archive/special-event.html>. [3. 12. 2019.]
- EBLIDA. Public Libraries in Europe Welcome Refugees. 2015. Dostupno na: <http://www.eblida.org/news/press-release-public-libraries-in-europe-welcome-refugees.html>. [3. 12. 2019.]
- Gundersen, A. 2011. Norwegian libraries and special services for immigrant women. *IFLA World Library and Information Congress*, 13-18 August 2011, San Juan, Puerto Rico. Dostupno na: <https://www.ifla.org/past-wlic/2011/150-gundersen-en.pdf>. [3. 12. 2019.]
- Hammond-Todd, S. 2008. Immigrant Services in Public Libraries. *Mississippi Libraries*, br. 72, 2, str. 36-38.
- Hedelund, L. 2006. Community Center Gellerup From everyday practice to method development – a Danish public library case. U: Špačková, L., Štefková, J. ur. *Libraries as Gateways to the Integration of Immigrants in the EU*. Prague: Multicultural Center Prague.
- International Federation of Library Associations and Institutions. 2019. *A Library Manifesto for Europe*. Dostupno na: <https://www.europe4libraries2019.eu/>. [15. 11. 2019.]
- International Federation of Library Associations and Institutions. 2010. Koontz, C. i Gubbin, B. ur. *IFLA Public Library Service Guidelines*. Berlin, Boston: De Gruyter Saur. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110232271>
- International Federation of Library Associations and Institutions, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 2009. *IFLA/UNESCO Multicultural Library Manifesto*. 2009. Dostupno na: https://www.ifla.org/files/assets/library-services-to-multicultural-populations/publications/multicultural_library_manifesto-en.pdf. [9. 11. 2019.]
- Libraries for all. Dostupno na: <https://librariesforall.eu/en/products>. [23. 11. 2019.]
- Libraries for all – european strategy for multicultural education (ESME) Guidelines. 2010. Multicultural Center Prague (Czech Republic) Prague. Dostupno na: https://aa.ecn.cz/img_upload/c6c4a45f33523777ffa714b9a6fc7868/Guidelines_ESME_ENG_WEB_2.pdf. [28. 11. 2019.]
- Libraries for all – european strategy for multicultural education (ESME) Manual. 2010. Multicultural Center Prague (Czech Republic) Prague. Dostupno na: https://aa.ecn.cz/img_upload/c6c4a45f33523777ffa714b9a6fc7868/Manual_ESME_ENG_WEB_1.pdf. [28. 11. 2019.]
- Libraries for all. Regional report: Frankfurt Public Library Service. 2010. Dostupno na: https://aa.ecn.cz/img_upload/c6c4a45f33523777ffa714b9a6fc7868/Regional_Report_Frankfurt_am_Main_Endversion_englisch.pdf. [28. 11. 2019.]

- Library services for immigrants: a report on current practices. 2006. U.S. CIS, Institute of Museum and Library Services. Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED508138.pdf>. [28. 11. 2019.]
- Li, M. 2018. Integration of migrant women: A key challenge with limited policy resources. EWSI. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/feature/integration-of-migrant-women>. [3. 12. 2019.]
- Pirsich, V. 2007. A new approach to library services to multicultural populations in Germany. *IFLA satellite meeting on innovative multicultural library services for all, with special reference to literacy, learning and linguistic diversity*. Pretoria, South Africa, 15.-17. August 2007. Dostupno na: <http://lib.tut.ac.za/ifla/documents/volker-pirsich.pdf>. [25. 11. 2019.]
- Richards, J. 2015. Responding! Public Libraries and Refugees. Dostupno na: <https://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/library-service-to-refugees.pdf>. [1. 12. 2019.]
- Rosen, D. J. R. et al. 2017. *Why Public Libraries and Adult Basic Education Programs Should Advocate for and Partner with Each Other*. Dostupno na: <http://www.opendoorcollective.org/why-public-libraries-and-adult-basic-education-programs-should-advocate-for-and-partner-with-each-other.html>. [1. 12. 2019.]
- The Network: Tackling social exclusion in libraries, museums, archives and galleries. Dostupno na: <https://www.seapn.org.uk/>. [24. 11. 2019.]
- The Public library service: IFLA/UNESCO guidelines for development. 2001. Gill, P. et. al. ed. München: Saur. Dostupno na: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/archive/the-public-library-service/publ97.pdf>. [5. 11. 2019.]
- Saada, E. 2000. Abdelmalek Sayad and the Double Absence: Toward a Total Sociology of Immigration. *French Politics, Culture, and Society*, br. 18 (1), str. 28-49.
- Štefková, J., Houšková, Z., Matušík, Z. 2006. Guidelines for implementation of integration activities in libraries. U: Špačková, L., Štefková, J. ur. *Libraries as Gateways to the Integration of Immigrants in the EU*. Prague: Multicultural Center Prague.
- UNFPA. 2018. *Five reasons migration is a feminist issue*. Dostupno na: <https://www.unfpa.org/news/five-reasons-migration-feminist-issue>. [1. 12. 2019.]
- UNHCR. 2018. *Global Trend Report*. Dostupno na: <https://www.unhcr.org/globaltrends2018>. [1. 12. 2019.]
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima. 1948. Dostupno na: https://www.ombudsman.co.me/docs/deklaracija_o_ljudskim_pravima.pdf. [28. 11. 2019.]
- Ulvik, S. 2010. "Why should the library collect immigrants' memories?": a study of a multicultural memory group at a public library in Oslo. *New Library World*, br. 111(3/4), str. 154-160.

- Vrbanc, P. 2016. U potrazi za novim domom: Knjižnica kao mjesto susreta nas i „njih“. *Novi uvez: Glasilo Zagrebačkog knjižničarskog društva*, br. 14, str. 26-32. Dostupno na: <http://zkd.hr/files/2016/12/Novi-uvez-Broj-26-2-OK.pdf>. [3. 12 .2019.]
- Welcome To Your Library: connecting public libraries and refugee communities. Evaluation Report, November 2007. Dostupno na: <https://www.seapn.org.uk/uploads/files/WTYLEvaluationReportrevisedversion.pdf>. [25. 11. 2019.]